ANαliZA

časopis za kritično misel

Letnik 6, številka 1-2, junij 2002 · ISSN 1408-2969

FILOZOFIJA DAVIDA LEWISA

Nenad Miščević

Kontekstualizem in skepticizem

Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

Citiranje: Nenad Miščević, »Kontekstualizem in skepticizem«, *Analiza: časopis za kritično misel* 6, št. 1-2 (2002): 109–121.

To delo je objavljeno pod licenco Creative Commons Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna (CC BY 4.0), https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sl.

Izdajatelj: Društvo za analitično filozofijo in filozofijo znanosti, Ljubljana.

Elektronska različica je bila leta 2026 rekonstruirana iz izvirnih stavnih datotek in preverjena s tiskano izdajo. Številke strani ustrezajo tiskani izdaji; prelomi strani znotraj prispevka se lahko nekoliko razlikujejo.

Nenad Miščević
Pedagoška fakulteta Univerze v Mariboru

KONTEKSTUALIZEM IN SKEPTICIZEM

V članku dokazujemo, da se Lewisova različica kontekstualnega odgovora skepticizmu v njegovem članku "Zmuzljiva vednost" sooča z resnimi problemi. Različica se opira na pravilo pozornosti, ki je dvoumno, ta dvoumnost pa se izrablja v zagovoru tega pravila. Lewisovski kontekstualist mora bodisi pokazati, kako iz trivialnega razumevanja tega pravila lahko sledi sploh kakršenkoli pomemben filozofski dosežek, bodisi zagovarjati njegovo netrivialno in zahtevnejše razumevanje. Po zahtevnejšem razumevanju pa pravilo predpisuje epistemično malomarnost in druge hibe. Zdi se tudi, da mu spodleti ohraniti zaprtost, in to navzlic Lewisovim nasprotnim trditvam. Videti je, da ti problemi vzdržujejo določeno stopnjo pesimizma glede splošne življenjske sposobnosti kontekstualizma kot odgovora na skepticizem.

Ključne besede: epistemologija, kontekstualizem, skepticizem, pravilo pozornosti, David Lewis.

I. Uvod

> Ko vidim mojo dobro prijateljico Majdo in njenega psa Fida, vem, da sta to onadva. Tako mi pravijo moje oči in spomin. Kar imam pred svojimi očmi, moje dokazno gradivo, izključuje možnost, da v sobi ni nikogar, ali pa da je Jan tisti, ki je pred mano, ali pa da se Majda igra z mačko in ne s psom ali papigo itn. Lahko mi brez oklevanja pripišete vednost in rečete: "Nenad ve, da sta Majda in Fido pred njim."[1] Bilo bi potrebno kar nekaj domišljije, če bi hoteli podvomiti o svojem pripisu. Nemara – če bi Fido imel brata dvojčka Lea in če bi se Majda, ne da bi za to vedel, igrala z Leom namesto s Fidom – moje prepričanje potem ne bi bilo resnično in potemtakem ne bi bilo vednost. Predpostavimo na primer, da sem na preizkusu za vpis na policijsko akademijo in da ste vi moj izpraševalec, ki ste me spremljali na Majdin dom in je zdaj moja kariera odvisna od resnice mojega prepričanja o Majdinem psu. Če je pes Leo, ne pa Fido, sem izgubil, zato je bolje, da sem previden. Moje dokazno gradivo ne izključuje naslednje alternative: Majda se igra z Leom, ne pa s Fidom. V takem položaju utegnete biti v skušnjavi, da bi rekli: "Dobro, Nenad dejansko ne *ve*, da sta pred njim Majda in Fido. On

[1] Z izrazom "pred njim" bi morali meniti "pred njim samim"; jaz vem, da sem jaz sam tisti, ki se sooča z gospo in njenim psom, samega sebe pa se zavedam na edinstven način: moja zavest je naravnana na *mene samega* (latinsko *de se*) na ta edinstven način.

zgolj *misli*, da sta." Zdi se, da je to, da ste si premislili, razumno. Merila ali standardi natančnosti, ki jih mora izpolniti detektiv, so veliko zahtevnejša od ohlapnih meril, uporabljenih v običajnem življenju. Izključiti moramo več alternativ, da bi dejansko vedeli. Splošneje *je za vas razumno, da svoj pripis vednosti meni spremenite vselej, ko se spremenita položaj ali kontekst vrednotenja*. To nas vodi neposredno h kontekstualizmu.

Kontekstualizem v epistemologiji je stališče, ki trdi naslednje. Različni konteksti vrednotenja narekujejo različna vrednotenja: primerek prepričanja lahko šteje za vednost v ohlapnem kontekstu, v zahtevnejšem pa ne. Mnogi kontekstualisti potem naredijo še naslednji korak, ki je samoumeven, če predpostavite: "da veljavno šteje kot vednost" je isto kot "biti vednost". Trdijo naslednje. Primerek prepričanja je vednost v danem kontekstu (s spremljajočimi merili za vednost ali upravičenje), ni pa vednost v nekem zahtevnejšem kontekstu (s strožjimi merili za vednost ali upravičenje). Nasprotna drža se imenuje "invariantizem": pripis vednosti se s konteksti ne spreminja.

Kontekstualizem se lahko aplicira na široko raznolikost upravičevalskih strategij ali strategij, ki jamčijo vednost. Koherentist je lahko koherentist-kontekstualist in trdi zgoraj omenjeno. V običajnih kontekstih se za vednost zahteva določena stopnja koherence, medtem ko se v posebnih kontekstih (znanost, policijsko delo) zahteva veliko višja stopnja koherence. Tudi fundacionalist lahko zagovarja nekakšno kombinacijo fundacionalizma in kontekstualizma. Če se vrnemo k zgornjemu primeru, potem bi zgodba lahko potekala takole. Moje prepričanje o sebi, da vidim Majdo in Fida, je utemeljeno v mojem čutnem dokaznem gradivu (preprosto se zdi, da sta pred mano) in v delovanju mojega spomina (edini par oseba-pes, ki sta videti takole, sta Majda in Fido). Za običajni položaj je utemeljitev dovolj dobra. Izključuje običajne alternative (na primer, da ni v sobi nikogar, da se Majda igra z mačko, ne pa s psom, da se igra z papigo itn.). Za policijski izpit pa utemeljitev ni zadostna. Ne izključuje alternative, da je pes Leo. Tako se zahteve za utemeljitev spreminjajo s kontekstom.

Če smo eksternalisti-reliabilisti, potem se lahko odločimo za kontekstualistično različico reliabilizma: Nenadove oči in njegov spomin (njegovi načini oblikovanja prepričanja v tem primeru) so dovolj dobri za običajno situacijo, ne pa za situacijo policijskega izpita. Na splošno je dani način oblikovanja prepričanja zanesljiv, ko ga presojamo z merili, veljavnimi v določenem kontekstu, in nezanesljiv, ko ga presojamo z višjimi merili, veljavnimi v drugih, zahtevnejših kontekstih. Podobno velja za druge različice eksternalizma, na primer vzročne teorije in teorije sledenja ter lewisovsko evidenčno teorijo.

To nas pripelje k skepticizmu. Kartezijanski skepticizem pogosto izzove obtožbo nenaravnosti in irelevance: alternativa, ki jo predlaga skeptik, scenarij zlega demona, je preprosto nenaravna in torej irelevantna. Različni zagovorniki zdravega razuma, še posebej vidni v wittgensteinovski tradiciji, so obtožbo razvili v filozofsko držo. Nekateri izmed njih dopuščajo, da utegne biti alternativa zlega demona pomembna za epistemologijo, vendar potem sklenejo, da je (tovrstna) epistemologija sama na sebi zelo poseben in domala eksotičen

posel. Upoštevajte, da ima tako razmišljanje za posledico, da je naše prepričanje v redu in je primer vednosti za običajne situacije, vendar pa ni nujno v redu za visoka (in nekako posebna in eksotična) merila epistemologije. Kot bi rekel sodobni privrženec Huma, ko se v svojem študiju ukvarjam z epistemologijo, me mučijo vse vrste dvomi in je gotovo, da ne vem mnogo običajnih stvari. Potem jih dejansko ne vem. Ko pa grem ven in igram biljard ali pa zabavam svoje goste, utegnem pozabiti svoje dvome s študija in potem *vem* vse te običajne stvari. To razločevanje pa ni nič drugega kot različica kontekstualistične trditve, o kateri smo pravkar razpravljali. Z drugimi besedami, kontekstualizem ponudi diagnozo skepticizma in nemara neki izhod. Naj navedem Davida Lewisa:

> "Kajti nič prej se ne lotimo epistemologije, ... dokler ne naletimo na nepremagljiv argument, da ne vemo skoraj nič." (Lewis, 1996: 503)
> "Morda je epistemologija hudodelka. Nemara nas to izjemno razvedrilo oropa naše vednosti." (Lewis, 1996: 505)

Njegova splošna kontekstualistična diagnoza je potem naslednja:

> "Ukvarjajte se z epistemologijo. Naj se razkrijejo vaše fantazije. Najdite neodstranjene možnosti zmote vsepovsod. Zdaj, ko ste nanje pozorni, ravno kakor sem vam povedal, jih nič več ne pravilno ali kako drugače spregledujete. Tako ste pristali v kontekstu z neznansko bogatim področjem potencialnih protiprimerov pripisovanju vednosti ... To je, kako je vednost zmuzljiva. Preučite jo in na mah izgine." (Lewis, 1996: 510)

Lewisu v podrobnostih ne sledijo vsi kontekstualisti. Vendar pa je splošna ideja skupna mnogim od njih.

Ta članek obnavlja in razpravlja o Lewisovi rešitvi. Je uvod v razpravo. V naslednjem razdelku bom povzel glavne točke rešitve, se osredinil na glavno pravilo, ki ga predlaga, in ga potem v tretjem razdelku kritično pretresel.

II. Lewisov evidenčni *kontekstualizem*

Naj na kratko povzamem Lewisov kontekstualizem, uporabljajoč primer Majde in Fida. Njegov temeljni pojem je pojem naše evidence, ki določene alternative izloča, druge pa pušča nedotaknjene. Imenoval ga bom evidenčni. V našem primeru je moja evidenca *E* prizor pred mojimi očmi plus spominska informacija. Ta evidenca odstranjuje alternative, v katerih je Majda kje drugje in pred mano ni nikogar, ali da je Jan tisti, ki je pred mano, ali da se Majda igra z mačko in ne s psom ali papigo itn. Ohranja vse alternative, v katerih je Majda pred mano in se igra s Fidom in v katerih velja tudi veliko drugih stvari, ki jih evidenca pušča nedoločene. (Razmišljajte o alternativah tako, kot da so precej široke in da vsebujejo veliko stvari, ki jih moja evidenca ne omenja.) Na primer, *E* ohranja, tako da ne omenja stvari, ki ne zadevajo gospe in njenega psa, alternativo Majda-in-pes, v kateri je moj prijatelj Jan v Ljubljani, alternativo Majda-in-pes, v kateri je Jan v Mariboru, ali alternativo Majda-in-pes, v kateri je potres v Franciji. Ker je v vseh ohranjenih alternativah Majda pred mano in se igra s Fidom, *vem*, da je pred mano in se igra s Fidom.

<table>
<tr><td>EVIDENCA

E</td><td colspan="4">
ta prizor plus moja spominska prepričanja
(o tem, kako sta videti Majda in Fido)</td></tr>
<tr><td rowspan="2">ALTERNATIVE</td><td>ODSTRANJENE</td><td>Majda je kje drugje in pred mano ni nikogar.</td><td>Majda je kje drugje in je Jan tisti, ki je pred mano.</td><td>Majda se igra z mačko, ne pa s psom.</td></tr>
<tr><td>NEODSTRANJENE</td><td>Jan je v Ljubljani.

<u>Majda je pred mano in se igra s Fidom</u>.</td><td>Jan je v Mariboru.

<u>Majda je pred mano in se igra s Fidom</u>.</td><td>V Franciji je potres.

<u>Majda je pred mano in se igra s Fidom</u>.</td></tr>
<tr><td>MOJ STATUS</td><td colspan="4">Vem, da je <u>Majda pred mano in se igra s Fidom</u>.</td></tr>
</table>

V položajih, prikazanih na razpredelnici, vem, da sta Majda in Fido pred mano. Posplošimo takole.

Lewis predlaga, da vemo, da *P* (na primer, vem, da sta Majda in Fido pred mano), če in le če *P* velja v vsaki možnosti, ki je *S*-jeva evidenca ne izključuje; enakovredno, če in le če *S*-jeva evidenca izključuje vsako možnost, v kateri ne-*P* (glej Lewis, 1996: 504).

Toda spomnite se morebitnih protiprimerov. Moja evidenca *E* ne izključuje, da se Majda igra z Leom, ne pa s Fidom. Niti ne izključuje bolj oddaljenega primera: dve bitji pred mano sta Marsovca, preoblečena v Majdo in Fida. Niti najbolj oddaljenega, v katerem me vara zli demon. Spomnite se tudi, da smo v običajni situaciji, ko o takih stvareh običajno ne razmišljamo. Tako Lewis poudarja, da ne bi smeli izključiti dobesedno vsake možnosti:

> "Vsaka možnost je kritična: ... če in le če *S*-jeva evidenca odstrani vsako možnost, v kateri ne-*P*. – Psst! Z izjemo tistih možnosti, ki jih ustrezno zanemarimo." (Lewis, 1996: 506)

Glede na to, da je kontekst, o katerem razpravljamo, običajen, ustrezno zanemarjam alternativo z Leom, bolj eksotično alternativo z Marsovci in popolnoma oddaljeno alternativo z zlim demonom. V našem primeru vem zadevno propozicijo. Možnosti, ki jih utiša *Psst!*, pustimo ob strani. Lewis imenuje kvalifikacijo, pravkar navedeno s *sotto voce* pridržkom, skrivna, šepetajoča opazka.

<table>
<tr><td>KONTEKST</td><td colspan="4">OBIČAJEN</td></tr>
<tr><td>EVIDENCA

E</td><td colspan="4">
ta prizor plus moja spominska prepričanja
(o tem, kako sta videti Majda in Fido)</td></tr>
<tr><td rowspan="4">ALTERNATIVE</td><td>ODSTRANJENE</td><td colspan="3"><u>vse ustrezne ne Majda-in-Fido situacije</u></td></tr>
<tr><td>NEODSTRANJENE</td><td colspan="3"><u>Majda-in-Fido situacije</u></td></tr>
<tr><td>USTREZNO ZANEMARJENE
(in omenjene le šepetaje)</td><td>(A) Majda se igra z Leom, ne pa s Fidom.</td><td>(B) Dve bitji pred mano sta Marsovca, preoblečena v Majdo in Fida.</td><td>(C) Vara me zli demon: pred mano ni ničesar.</td></tr>
<tr><td>NEUSTREZNO ZANEMARJENE</td><td colspan="3">nobena</td></tr>
<tr><td>MOJ STATUS</td><td colspan="4">Vem, da je <u>Majda pred mano in se igra s Fidom</u>.</td></tr>
</table>

Podčrtani stavki kažejo bistveno vsebino moje vednosti, stavki v kurzivi (ki jih je treba izgovarjati šepetaje) kažejo stopnjo tveganja in nevarnosti, ki bi jo utegnila ogroziti. Bolj kot je gradivo podčrtano in manj kot je v kurzivi, bolje zame; moja vednost, ki zadeva situacijo (ali propozicijo) Majda-in-Fido, je bolj trdna in manj ranljiva. Vrnimo se zdaj k preizkusu za policijsko akademijo. Ko se kontekst spremeni v kontekst preizkusa, postane možnost, da se Majda igra z Leom, ne pa s Fidom, relevantna in ni več niti ustrezno zamolčana niti zanemarjena. Treba jo je glasno izpostaviti, jaz kot tisti, ki spoznava, pa moram nanjo odgovoriti. Če bi

postalo znano, da so Zemljo zasedli Marsovci, potem bi postala relevantna tudi oddaljena alternativa (B).[2]

In naposled, ko začnete preučevati in se ukvarjati z epistemologijo, se primeru (B) pridruži (C) in postane za vas relevanten ter ga morate upoštevati, kakor nas je učil Descartes, ga narediti eksplicitnega in ga ne smete več zamolčevati.[3]

Lewis nato predlaga prgišče pravil, da bi sistematiziral svojo kontekstualistično teorijo.[4] Pravilo, ki naj bi opravilo s skepticizmom, je naslednje:

[2] Slika se ustrezno spremeni. Predpostavimo, da ne morem odstraniti opcije (B). Potem je razpredelnica naslednja:

KONTEKST	splošno znana marsovska zasedba		
EVIDENCA *E*	ista: prizor plus spomin		
ALTERNATIVE	ODSTRANJENE	**<u>nekatere ne Majda-in-Fido situacije</u>**	
	NEODSTRANJENE	**<u>Majda-in-Fido situacije</u>**	
	USTREZNO ZANEMARJENE	(A) *Majda z Leom.*	(C) *Vara me zli demon: pred mano ni ničesar.*
	NEUSTREZNO ZANEMARJENE	(B) *Dve bitji pred mano sta Marsovca, preoblečena v Majdo in Fida.*	
MOJ STATUS	**Ne vem, da je pred mano Majda in se igra s Fidom.**		

[3] Če se potem še naprej obnašam, kot da se ni nič zgodilo in zanemarim (A), (B) in (C), potem izgubim vednost. Spodnji del razpredelnice je potem videti natanko nasprotno kot razpredelnica v običajnih kontekstih, to je takole:

USTREZNO ZANEMARJENE	*Nobena* (*ker ni nobene možnosti, ki bi jo epistemolog pustil neraziskano, zahteve pa so najstrožje*).		
NEUSTREZNO ZANEMARJENE	(A) *Majda se igra z Leom.*	(B) *Marsovca, preoblečena v Majdo in Fida.*	(C) *Zli demon.*
MOJ STATUS	**Ne vem, <u>da se Majda igra s Fidom</u>.**		

[4] Naj naštejem prvih sedem. Najprej tri prepovedi, da bi nam povedale, katere možnosti ne bi smeli ustrezno zanemariti (ki so relevantne alternative):
(1) PRAVILO AKTUALNOSTI. "Možnost, ki dejansko obstaja, ni nikoli ustrezno zanemarjena." (Lewis, 1996: 506)
(2) PRAVILO PREPRIČANJA. "Možnost, za katero je subjekt prepričan, da obstaja, ni ustrezno zanemarjena ne glede na to, ali ima prav, da je o tem prepričan." (Lewis, 1996: 507) Nasprotno ne drži (neprepričanje nima za posledico ustrezno zanemarjanje), vključno z obravnavo stopnje prepričanja. "Celo takrat, ko so vložki visoki, je mogoče ustrezno zanemariti nekatere možnosti. Katastrofalno kakor bi bilo obsoditi nedolžnega človeka, porotniki lahko še vedno zanemarijo možnost, da je bil pes, čudovito dobro izurjen, ki je sprožil usoden strel." (Lewis, 1996: 507)
(3) PRAVILO PODOBNOSTI. Predpostavimo, da je ena možnost očitno podobna drugi. Če potem ene od njiju ni mogoče ustrezno zanemariti, potem ni mogoče niti druge.
Pravila po Lewisovem mnenju rešujejo Gettierov problem (Lewis, 1996: 508). To naredijo na kratko takole:
(i) *Nogot in avtomobil*. Možnosti, da Nogot vozi Forda, ki ni njegova last, Havit pa niti ne vozi niti nima avtomobila, "ni mogoče ustrezno zanemariti. Zato, ker, prvič, aktualnosti ni mogoče ustrezno zanemariti, in, drugič, ta možnost je očitno podobna aktualnosti."
(ii) *Ustavljena ura, ki kaže prav dvakrat na dan*. "Zanemaril sem neodstranjeno možnost, da sem pogledal nanjo ob 4.22, medtem ko se je ustavila ob 4.39." Ta možnost je docela podobna aktualnosti, dokler ustavljena ura teče.
(iii) *Ponarejeni skednji in moje oči padejo na enega od maloštevilnih realnih skednjev*. "Lahko neustrezno zanemarim možnost, da vidim še enega od mnogih ponarejenih skednjev", ki "je očitno podoben aktualnosti glede mnoštva ponarejenih skednjev". (Lewis, 1996: 508)
(iv) *Donald, ki je v San Franciscu, pošilja lažna pisma preko svojega pomagača v Italiji*. Teh pisem nisem videl. "Zanemarim neizločeno možnost, da je Donald odšel v Italijo," ki je podobna aktualnosti tako glede na

> PRAVILO POZORNOSTI. "Ko rečemo, da *je* možnost ustrezno zanemarjena, mislimo natanko to; ne mislimo, da *bi lahko bila ustrezno zanemarjena*. Skladno s tem možnost, ki sploh ni zanemarjena, *ipso facto* ni ustrezno zanemarjena. Tisto, kar je zanemarjeno, in tisto, kar ni zanemarjeno, je značilnost posameznega konverzacijskega konteksta. Ne glede na to, kako za lase privlečena je lahko neka možnost, ne glede na to, kako ustrezno utegnemo zanemariti neko možnost v nekih drugih kontekstih, če je v *tem* kontekstu dejansko ne zanemarjamo, temveč smo nanjo pozorni, potem je ta možnost zdaj za nas relevantna alternativa." (Lewis, 1996: 510)

Zanemariti tu pomeni ne zavedati se – v nasprotju s pomenom "premišljeno ne upoštevati". Moč pravila stori, da je vednost zmuzljiva. Preučite jo in izginila bo na mah, piše Lewis. "Mislečevo vednost omejuje tudi njegova pametnost. Vedel bi več, če bi bil manj domišljijski." (Lewis, 1996: 511).

Upoštevajte, da pravilo pozornosti vpeljuje novo razsežnost konteksta. V prejšnjih primerih so bile značilnosti konteksta sorazmerno stabilne, od spoznavalca neodvisne značilnosti. Tokrat pa *moje samo kognitivno stanje postane očiten del konteksta*. Dalje, sprememba konteksta je nalezljiva. Od mene se lahko nalezete dvoma, vašega predmeta preučevanja, tako kot se nalezete virusa. Z drugimi besedami, pravilo se aplicira tranzitivno:

> "Toda namesto tega predpostavimo, da smo epistemologi, ki pretresamo, kaj *S* ve ... Če je *S* pozoren na določeno možnost, smo pozorni na *S*-jevo pozornost nanjo. Toda pozornost na *S*-jevo pozornost nanjo je *ipso facto* to, da smo mi sami pozorni nanjo." (Lewis, 1996: 511)

Kaj je splošni nauk? Nekateri kontekstualisti (M. Williams, S. Cohen) menijo, da relevanca konteksta kaže, da je skeptik v zmoti, da so njegove zahteve preveč stroge. Pika. Lewis potegne drugačen nauk. Dopušča spreminjajoče se stopnje jakosti vednosti. Spomnite se, da so prepričanja oborožena z določenimi uspehi glede izločanja možnosti (ki jih v naši razpredelnici predstavljajo **krepko** natisnjeni stavki) in okužena z neizločenimi, vendar spregledanimi možnostmi zmote (ki jih v naši razpredelnici predstavljajo stavki v *kurzivi*). Več kot je izločanja in manj kot je zanemarjanja (več **krepko** natisnjenih stavkov in manj stavkov v *kurzivi*), boljša je vednost. Tu je razlog, zakaj:

> "Boljša vednost je stabilnejša vednost: ima več možnosti, da bo preživela premik pozornosti, pri katerem začnemo biti pozorni na nekatere prej

---

to, da pisma prihajajo iz Italije, kot da prihajajo "od Donalda".

Potem pridejo pravila, ki natanko določajo, kaj je mogoče ustrezno zanemariti (= 4 permisivna pravila):

(4) PRAVILO ZANESLJIVOSTI (zajema tisto, kar je prav glede reliabilizma). "Preučite postopke, s katerimi se k nam prenaša informacija: zaznavanje, spomin in pričevanje. Ti postopki so dokaj zanesljivi. Znotraj določenih meja smo upravičeni, da jih jemljemo za samoumevne." (Lewis, 1996: 509)

Premisivna pravila metode. Običajno smo

(5) upravičeni predpostaviti, da je vzorec reprezentativen;

(6) upravičeni predpostaviti, da je najboljša pojasnitev naše evidence resnična pojasnitev.

(7) PRAVILO KONSERVATIVIZMA. "Predpostavimo, da tisti okrog nas običajno res zanemarijo nekatere možnosti in je na splošno znano, da to delajo ... Potem – spet zelo preklicno – je mogoče tiste splošno zanemarjene možnosti ustrezno zanemariti." (Lewis, 1996: 509)

> zanemarjene možnosti ... Naša vednost nikoli – dobro, stežka sploh kdajkoli – ne temelji docela na izločanju in sploh ne na zanemarjanju. Tako je le stežka kdajkoli povsem tako dobra, kot bi si utegnili želeti. V tem obsegu je nauk skepticizma pravilen – in to pravilen vseskozi, ne pa zgolj v začasnem in posebnem kontekstu epistemologije." (Lewis, 1996: 512)

Pravilo pozornosti nas tako vodi v samo srce filozofske razprave o skepticizmu in o sami naravi vednosti.

III. Razprava o pravilu pozornosti

Naj zdaj na kratko pretresemo pravilo pozornosti. Kakor je oblikovano, skriva subtilno in pomembno dvoumnost. Sam Lewis ga predstavlja kot domala truizem: če možnost ni zanemarjena, potem sploh nikakor ni zanemarjena, torej tudi ni ustrezno zanemarjena. To razumevanje poudarja "ni" in "zanemarjeno" (možnost, ki sploh ni zanemarjena, tudi *ipso facto ni* ustrezno *zanemarjena*). Imenujmo to "truistično razumevanje". Po tem razumevanju je pravilo praktično brez vsebine. Primerjajte pravilo: "Nekaznovani prestopnik *ipso facto* ni ustrezno kaznovan." Po truističnem razumevanju to zgolj pomeni, da glede na to, da oseba ni bila kaznovana, se sploh ne zastavlja vprašanje, ali je bila ustrezno kaznovana. To razumevanje nima nikakršne normativne vsebine in nič ne pove o nadaljnjem, pomembnejšem vprašanju: ali bi prestopnik moral biti kaznovan? Na splošno ima truistično razumevanje naslednjo obliko:

> ne φ-ane zadeve so ne δ-no φ-ane,

in to zato, ker

> ne φ-ane zadeve niso niti δ-no φ-ane niti ne δ-no φ-ane (ker sploh niso φ-ane).

Obstaja še drugo razumevanje. Vzemite najprej pravilo kaznovanja, ki je lažje. Po naravnejšem razumevanju stavek "... ni ustrezno kaznovan" pomeni isto kot "... ustrezno ni kaznovan" ali "ni prav, da bi moral biti kaznovan". To je zahtevnejše razumevanje, ki dopušča širši doseg izraza "ustrezno". Po tem razumevanju pravilo sploh ni truizem. Aplicirajte to na pravilo pozornosti. Pravilo potem pravi, da če je bila možnost zanemarjena, je bilo zanjo prav, da je bila tako zanemarjena. Poudarek je potem na "ustrezno" (... ni *ustrezno* zanemarjena), moč pa je jasno normativna.[5]

To je *edino* razumevanje, ki je filozofsko pomembno. Drugo razumevanje, to je truistično, nam ne pove ničesar o tem, kaj bi morali storiti. Nima nobene

[5] Pravilo je bilo deležno dokaj velike pozornosti v literaturi. I. T. Oakley (Oakley, 2001: 322) naredi podobno poanto kot zgoraj, le da predlaga nadomestitev izvirnega pravila z drugim, z njim povezanim pravilom. Ni potrebe po nadomestitvi, saj je formulacija pravila dovolj dvoumna, filozofsko želo pa ima zgolj zahtevnejše razumevanje. Michael Williams ugovarja, da "pravilo zamenjuje zanemarjanje nečesa z nezavedanjem le-tega ..." (Williams, 2000: 83). Po blagohotnem razumevanju "pravilo stipulira, da ni mogoče ustrezno zanemariti nobene zavestno prepoznane možnosti" (Williams, 2000: 83). Rezultat imenuje "krhkost vednosti". Njegov lastni predlog je, da "... moramo opustiti misel o eni sami dvigajoči se lestvici 'ravni natančnega preiskovanja'" (Williams, 2000: 85).

normativne moči. Težava je v tem, da Lewis zelo vztrajno trdi, da *je* pravilo truizem, hkrati pa želi iz njega potegniti pomembne normativne in splošne filozofske posledice. Truizem ravno ne prinese nobene netrivialne posledice. Iz dejstva, da ne φ-ane zadeve niso niti δ-no φ-ane niti ne δ-no φ-ane, ne sledijo nikakršne bistvene posledice.

Zahtevnejše razumevanje v sedanji obliki pa ima kajpada resno senčno plat. Je ravno tako nesprejemljivo kot analogno pravilo kaznovanja, ki pravi, da če prestopnik ni bil kaznovan, potem je vselej prav, da ni bil kaznovan. Isto poanto je mogoče pokazati, če pravilo prevedemo v običajen deontični okvir dopustitve in dolžnosti: če možnost *p* ni bila zanemarjena (¬i(*p*)), potem ni bilo dopuščeno (je bilo neustrezno) zanemariti jo (¬P i(*p*)), kjer "P" stoji za dopuščeno:

(1) $\neg i(p) \rightarrow \neg P\, i(p)$

Od tu je zgolj en sam korak do nenavadnega sklepa. (1) je primerek

(2) $\neg\varphi \rightarrow \neg P\varphi$

(3) $P\varphi \rightarrow \varphi$

To je nesprejemljivo. Da bi to videli, si poglejte dvojnost P-ja (dopustitev) in dolžnosti (D):

(4) i = ¬A (zanemariti = ne biti pozoren)

(5) $\neg\neg Ap \rightarrow \neg P\neg Ap$

(6) $Ap \rightarrow DAp$

Vrstica (6) je primerek naslednje sheme: če *p*, potem je obvezno, da *p*. Kar je bodisi norost bodisi Hegel ali oboje.

Kar je potrebno, je pravilo pozornosti, ki ima časovni parameter:

> Če *p* do t_0 ni pritegnil *S*-jeve pozornosti, potem *S* ustrezno zanemarja *p* ob t_0.

Ali če naredimo doseg izraza "ustrezno" ekspliciten:

> Če *p* do t_0 ni pritegnil *S*-jeve pozornosti, potem je bilo za *S* prav, da je ob t_0 zanemaril *p*.

Tako oblikovano pravilo je logično košer in sicer popolnoma nenevarno. Je analogno vsakršnemu običajnemu permisivnemu pravilu, ki dopušča ohlapnost v dejanju, ker preprosto svetuje, naj speče pse pustimo spati. Na primer, minister za notranje zadeve lahko na vrhuncu turistične sezone svetuje svojim carinikom, da ne ovirajo prometa z nepotrebnimi pregledovanji: če nič sumljivega ne pritegne tvoje pozornosti, ne išči dalje in zanemari možnost, da potnik tihotapi droge ali orožje. Ali pa lahko on sam uporabi analogno pravilo za presojanje obnašanja carinikov. ("Janez, carinik, je spustil v državo tega zelo pametnega tihotapca z drogo, vendar mu tega ne bomo očitali, saj tihotapec nikakor ni bil videti sumljiv.")

Če smo zanemarili skeptično možnost, recimo zlega demona, potem je bilo po zahtevnejšem razumevanju prav, da smo storili tako. Vedno nam je dovoljeno zanemariti možnosti, ki niso bile izpostavljene naši pozornosti (ki jih nismo pritegnili v krog pozornosti mi ali kdo drug). Tako je skepticizem zavrnjen v enem pogledu: mi, epistemologi, lahko varno pripišemo vednost mnogim ljudem v mnogih situacijah glede na to, da jim je običajno malo mar, da bi se ukvarjali s skeptičnimi hipotezami. Vednost je upravičena v enem pomembnem vidiku, ki zadeva krhkost pripisane vednosti. Če bi se oseba za trenutek ukvarjala s kakršnimkoli pretiranim, paranoidnim dvomom, bi njena vednost izginila.

Toda razlaga še vedno ni brez problemov. Spomnite se na dvoumnost, ki smo jo opazili zgoraj. Uvede dodatno breme za lewisovce. Če je pravilo po truističnem razumevanju normativno in filozofsko brez moči, potem izvirna obramba, ki jo predlaga Lewis, namreč da je zgolj truizem, ne bo delovala. Lewisovci morajo narediti še kaj več, da bi obranili pravilo v njegovi zahtevnejši, bistveni obliki. Drugače se zdi, da je to preprosto pravilo, ki opravičuje epistemično malomarnost.

Da bi videli, da je položaj resen, upoštevajte, da pravilo stori, da so nekatere pomembne epistemične vrline precej problematične – to je najmanj, kar lahko rečemo. Če soglašamo, da je vednost cilj spoznavanja, potem je bolje imeti več kot manj vednosti. Toda če smo epistemično vestni, vedoželjni, domišljijski in inteligentni, potem smo prisiljeni opaziti bolj odprte možnosti, kot če smo brezskrbni in topoglavi. Potem bomo končali z manj vednosti, kakor si jo je nakopičil naš topoglav in brezskrben tekmec. Če pa so epistemične vrline tiste značilnosti, ki nas vodijo k našemu epistemičnemu cilju, potem so brezskrbnost, malomarnost, pomanjkanje domišljije in topoglavost vrline, medtem ko so vestnost, vedoželjnost, bujna domišljija in inteligenca epistemične hibe! Ta rezultat sprevrača običajno sliko epistemičnih vrlin in je zelo protiintuitiven. (Oglejte si analogijo s carinikom. Medtem ko utegne biti bolje, da je med turistično sezono sproščen, pa brezskrbnost, pomanjkanje radovednosti in inteligence plus malomarnost navzlic temu niso značilno vrline dobrega carinika.) Imeti nagnjenje, da pustimo spečega psa spati, ni vselej značilna vrlina.

Lewisovec bi lahko odgovoril, prvič, da podobni problemi tarejo vse predlagane definicije vednosti (ali upravičenja), in, drugič, da je cilj vednosti zgolj eden od večjega število tekmujočih epistemičnih ciljev, od katerih vsak daje prednost različnim epistemičnim značilnostim. Glede prvega, drugi predlogi lahko predpisujejo malomarnost z oddaljenimi posledicami, medtem ko pravilo, kakor ga interpretira Lewis, to predpisuje domala neposredno. Glede drugega se zdi le stežka verjetno, da bi moral cilj pridobivanja vednosti sam na sebi promovirati topoglavost, neumnost, brezskrbnost in podobno.

Da bi prešli k drugi moteči posledici pravila, naj začnem z rutinskim vprašanjem. Če vem, da *P* (da situacija Majda-in-Fido obstaja), in *P* implicira *Q* (ni nobenega zlega demona), ali potem vem *Q* (da ni nobenega zlega demona)? Z drugimi besedami, ali je vednost zaprta pod implikacijo? Da, pravi Lewis. Zaprtje velja, vendar je pragmatično problematično: kontekst se spremeni, ko preidemo od

vednosti o Majdi in Fidu k vednosti o demonu. Tu je način, kako ga razumeti. Položaj, v katerem vem, da *P*, je običajen kontekst, v tem položaju se vprašanje o *Q* (o zlem demonu) sploh ne zastavlja, torej je ustrezno spregledano in v tem zelo obledelem smislu razvrščam izraz "vedeti", da ne-*Q*. V trenutku, ko se to vprašanje zastavi, izgubim svojo vednost, tako da v tem primeru – in zgolj v tem primeru – zaprtje velja brez vsebine.

To ni impresivno razumevanje Lewisa, saj bi izvirno vprašanje moralo biti, ali se vednost ohranja preko *znane* implikacije. V tem primeru pa se stvari še bolj poslabšajo, in to v naslednjem smislu. Domnevam, da uporabljamo ista merila pozornosti za vednost obeh propozicij, *P* in *P*-implicira-*Q*. Da bi vedel *P*, moram biti nanj pozoren, torej bi moralo enako veljati za vednost o implikaciji *P*-implicira-*Q*. Če pa poznam implikacijo tako, da jo pozorno obravnavam, potem sem pozoren na možnost *Q*. Po predpostavki se tu zbudi dvom. (Razen če ni moj duh izjemno razpredalčkan in sem lahko pozoren na implikacijo, ne da bi se sploh ukvarjal z možnostjo *Q*; toda kako potem sploh razumem implikacijo? Ali, *kdo* jo res razume, kateri oddelek?) Če predpostavimo, da razumevanje implikacije vključuje imetje dispozicije, da neposredno in z jasno zavestjo uporabimo pravilo izločanja, ni nobenega oddelka mojega duha, ki hkrati ve tako, da *P*, kot tudi ve (razume) implikacijo. Če bi tak oddelek obstajal, bi že bil izgubil vednost o *P*. Ko sem torej enkrat pozoren na pogojnik, *Q* ni več ustrezno zanemarjen. Toda potem ne poznam *P*. Edini način, kako se ohrani zaprtje, je potemtakem *brez vsebine*. *Nikoli* se ne primeri, da hkrati vem *P* in vem, da *P* implicira *Q*. To je del cene zmuzljivosti. Potem pa vendar dejansko plačujemo dvojno ceno: pripis vednosti je relativiziran, zaprtje *pa* dejansko ni ohranjeno. Zakaj se potem raje ne pridružimo invariantistom, ki odkrito zavračajo zaprtje, vendar vsaj ohranijo pojem enotne, nerelativizirane vednosti?

Naj sklenem razpravo s kratkim metafilozofskim pripisom, z obravnavo statusa pojma vednosti. "Čemu služi?" se sprašuje Lewis. "Zakaj imeti pojem vednosti, ki deluje na opisan način?" (Lewis, 1996: 512) Dobro, "... je eden od neurejenih bližnjic, ... h katerim se zatekamo, ker nismo dovolj pametni, da bi se izkazali vredni za res vrhunska, popolnoma bayesovska merila racionalnosti" (Lewis, 1996: 512). Pričujoča teza, da je naš pojem vednosti neurejena bližnjica, krasno ponazarja pomembno vprašanje v filozofski analizi. Oglejte si filozofinjo, ki z Lewisom soglaša glede analize pojma "vednosti", vendar ne soglaša glede pomembnosti pojma. Zanjo – kot tudi za večino epistemologov – je biti del vednosti najvišja odlika, ki jo lahko ima prepričanje. Taista analiza pojma "vednosti", ki jo deli z Lewisom, po njenem mnenju torej daje "realno definicijo" pomembne in realne lastnosti, vpogled v samo bistvo spoznavanja. Nauk: analiza pojma sama na sebi – ne glede kako osrednja je – vam zelo malo pove o statusu lastnosti, na katero se domnevno nanaša pojem. Lahko bi odvrnili s trditvijo, da kontekstualistična analiza Lewisove vrste sama na sebi izključuje vsakršen resen status zadevne lastnosti, tako da je naša zamišljena filozofinja iracionalna in slaba filozofinja, če še naprej obravnava tako definirano vednost kot pomembno in realno lastnost. Vendar pa niso vsi kontekstualisti tako omalovažujoči do vednosti, kot je Lewis; razen če niso vsi iracionalni in zelo slabi filozofi, je reak-

cija pretirana. Ni sama analiza tista, ki določa, kateri pojmi stojijo za resne lastnosti in kateri ne, temveč nadaljnje teoretiziranje.

Naj povzamem: Lewisova različica kontekstualizma se sooča z resnimi problemi. Opira se na pravilo pozornosti, ki je dvoumno, ta dvoumnost pa se izrablja v zagovarjanju le-tega. Ko je enkrat razvozlano, narekuje dodatne in še neizpolnjene naloge lewisovskemu kontekstualistu; bodisi da mora pokazati, kako iz trivialnega razumevanja tega pravila sledi kakršenkoli pomemben filozofski rezultat, bodisi da mora zagovarjati netrivialno in zahtevnejše razumevanje. Po zahtevnejšem razumevanju pa pravilo predpisuje epistemično malomarnost in druge hibe. Zdi se, da mu tudi ne uspe ohraniti zaprtja navzlic Lewisovim nasprotnim trditvam. Lewisova različica je včasih opisana kot najboljša obstoječa različica kontekstualizma. Torej: če se sooča z resnimi problemi, je to slab znak za splošno življenjsko sposobnost kontekstualizma kot odgovora na skepticizem.

prevedel Božidar Kante

CONTEXTUALISM AND SKEPTICISM

It is argued that Lewis's version of contextualist reply to skepticism in his "Elusive knowledge" faces serious problems. It relies on the Rule of Attention which is ambiguous, and the ambiguity is being exploited in its defense. The Lewisian contextualist has either to show how any important philosophical result can follow from its trivial reading, or to defend a non-trivial and demanding one. But on the demanding reading, the Rule enjoins epistemic sloth and other vices. It also appears to fail to preserve closure, in spite of Lewis's claims to the contrary. These problems seem to support a measure of pessimism as to the general viability of contextualism as an answer to skepticism.

Keywords: epistemology, contextualism, skepticism, Rule of Attention, David Lewis.

Literatura

Lewis, D. (1999). “Elusive Knowledge” (prva objava v *Australasian Journal of Philosophy*, 74, 1996, str. 549-567), ponatisnjeno v Sosa, E. in Kim, J. (ur.), *Epistemology, An anthology*, Oxford: Blackwell. (Navedki se držijo paginacije ponatisa).

Oakley, I. T. (2002). “A Skeptic’s Reply to Lewisian Contextualism”. *Canadian Journal of Philosophy*, zv. 31, št. 3., str. 309-332.

Williams M. (2000). “Is Contextualism Statable”. V Sosa, E. in Villanueva, E. (ur.), *Skepticism*, Oxford: Blackwell.